

ภาวะผู้นำทางการเมืองในพระพุทธศาสนา

พระศรีสังฆญาณมุนี, ดร.

พระมหานรินทร์ สุรปโย, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชัยภูมิ

บทนำ

ผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารงานในองค์กร องค์กรจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุดก็คือตัวผู้นำ ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการนำครอบครัว ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติให้ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองความร่มเย็นเป็นสุขอันเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ของบุคคลและสังคมทั่วไป^๑ บุคคลสำคัญที่จะทำให้เกิดกลไกในระบบการบริหารงานขององค์กรใด ๆ ดำเนินไปสู่จุดหมายที่ตั้งมาก็คือ “ผู้นำ” ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายการบริหาร การจัดการ รวมถึงการริเริ่ม การวางแผน การบริการ กำกับการ และดำเนินการปรับปรุงแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้สัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายขององค์กร ผู้นำจึงเป็นผู้มีอิทธิพลที่สามารถส่งผลกระทบต่อความเป็นไปขององค์กรในทุก ๆ ด้านไม่ว่าจะเป็นด้านที่เกี่ยวกับการบริหารและการบุคคล ดังนั้น ในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ที่เป็นยุคโลกไร้พรมแดนนี้ ในแง่ข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีต่าง ๆ ย่อมส่งผลให้ศักยภาพในการแข่งขันขององค์กรสูงขึ้นตามลำดับไม่ว่าจะเป็นในระดับประเทศ ในสถาบันของภาครัฐหรือเอกชน ความอยู่รอดขององค์กรดังกล่าวย่อมขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจอย่างถูกต้อง รอบคอบ และทันต่อสถานการณ์ของผู้บริหารซึ่งก็คือผู้นำขององค์กรนั้น ๆ ดังนั้นในทุกองค์กรจึงจำเป็นต้องมีผู้นำ^๒ ผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมจริยธรรมย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรมในการทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากคุณธรรมจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ทำให้ผู้นำสามารถได้รับการยอมรับ ความเชื่อถือ ตลอดจนการนับถือจากบุคคลต่าง ๆ ทั้งในองค์กรและสังคมทั่วไป ดังนั้น ปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปในองค์กรและสังคม^๓

^๑ คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒.

^๒ มนตรี พีรพลพิพัฒน์, “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ: ศึกษาทัศนะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”, สารนิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐), หน้า ๑.

^๓ เฟรด อี พิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์, ค้นหาความเป็นผู้นำ, เรียบเรียงโดยชูชัย สมितिไกร, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยุคเซ็น, ๒๕๓๑), หน้า ๑๕.

ในพระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญของผู้นำไว้ ดังพระพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับผู้หน้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “เมื่อฝูงโคทั้งหลายว่ายน้ำข้าม ถ้าโคจำฝูงไปคด โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปคดตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปคดฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติไม่เป็นธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็จะประพฤติชั่วเสียหาย แว่นแคว้นทั้งหมดก็จะยากเข็ญ หากผู้ปกครองเป็นผู้ไรธรรม เมื่อฝูงโคว่ายน้ำข้าม ถ้าโคจำฝูงไปตรง โคหมดทั้งฝูงนั้นก็ไปตรงตามกัน เพราะมีผู้นำที่ไปตรงฉันใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันนั้น บุคคลผู้ใดได้รับสมมติให้เป็นใหญ่ หากบุคคลผู้นั้นประพฤติชอบธรรม หมู่ประชาชนนอกนั้นก็พลอยดำเนินตาม ทั้งแว่นแคว้นก็จะอยู่เป็นสุข หากผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม”^๔ ดังนั้น หลักพุทธธรรมจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาแก้ปัญหาวิกฤตได้เป็นอย่างดีเนื่องจากเป็นหลักธรรมสำหรับการพัฒนาผู้นำทางการเมืองโดยเฉพาะ จากข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้นได้กล่าวถึงพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน เพราะผู้นำอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจ มีหน้าที่ และสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาได้

ความหมายของผู้นำ

ผู้นำนั้นมีความหมายกว้างขวางมากซึ่งตามความคิดเห็นของบุคคลโดยทั่วไปมักจะหมายถึงบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าหน่วยงานหรือเป็นผู้บริหาร อย่างไรก็ตาม ผู้ทรงคุณวุฒิทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้ให้คำจำกัดความหรือความหมายของผู้นำไว้ซึ่งได้สรุปแนวความคิดอันเกี่ยวกับผู้นำ คือ บุคคลที่มีลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๕ อย่างดังต่อไปนี้

- ๑) มีบทบาทหรือมีอิทธิพลต่อคนในหน่วยงานมากกว่าผู้อื่น
- ๒) มีบทบาทเหนือบุคคลอื่น ๆ
- ๓) มีบทบาทสำคัญที่สุดที่ทำให้หน่วยงานบรรลุเป้าหมาย
- ๔) ได้รับเลือกจากผู้อื่นให้เป็นผู้นำ
- ๕) เป็นหัวหน้าของกลุ่ม^๕

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ ๕ ประการ ดังนี้

- ๑) ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่น
- ๒) ผู้นำ คือ ผู้ที่มีอิทธิพลในทางที่ถูกต้องต่อการกระทำของผู้อื่นมากกว่าคนอื่นในกลุ่มที่เขา

ปฏิบัติงานอยู่

^๔ อัง.จตุกก.(ไทย) ๒๑/๗๐/๘๘.

^๕ เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, ภาวะผู้นำ : ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐), หน้า ๕๐.

- ก) ผู้นำ คือ ผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งจากกลุ่มเพื่อเป็นหัวหน้า
 ข) ผู้นำ คือ ผู้ที่ใช้อิทธิพลในการกำหนดเป้าหมายให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่ม
 ค) ผู้นำ คือ ผู้ซึ่งได้รับตำแหน่งในสำนักงานและมีอิทธิพลในตัวสูง^๖

ภิญโญ สารธ ได้ให้ความหมายผู้นำไว้ ๓ ประการ ได้แก่

๑) ผู้นำ คือ บุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มหลาย ๆ คนที่มีอำนาจอิทธิพลหรือความสามารถในการจูงใจคนให้ปฏิบัติตามความคิดเห็น ความต้องการ หรือคำสั่งของเขาได้ ผู้มีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติงาน หรือพฤติกรรมของผู้อื่น ภาวะผู้นำเกี่ยวกับความเป็นผู้นำมากหรือน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความมากน้อยของอำนาจอิทธิพลหรือความสามารถในการจูงใจคน

๒) ผู้นำ คือ บุคคลที่มีอำนาจเหนือในการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

๓) ผู้นำแตกต่างจากหัวหน้าหรือผู้บริหาร คนสองคนนี้อาจเป็นคนเดียวกันก็ได้ แต่ไม่จำเป็นต้องเสมอไป หัวหน้าหรือผู้บริหารหลายคนมีอำนาจหน้าที่โดยตำแหน่ง แต่อาจไม่ใช่ผู้นำที่แท้จริงของกลุ่ม ผู้นำที่แท้จริงอาจเป็นคนอื่นซึ่งไม่ใช่หัวหน้าหรือผู้บริหาร แต่มีอำนาจ มีอิทธิพล และมีความสามารถจูงใจคนให้ประพฤติปฏิบัติตาม ความคิดเห็นความต้องการหรือคำสั่งของตนได้ ทั้ง ๆ ที่ไม่มีอำนาจหน้าที่โดยตำแหน่งใด ๆ^๗

จากการศึกษาเอกสารของผู้นำสรุปใจความได้ว่า ผู้นำ คือ บุคคลที่ได้รับการมอบหมายโดยการเลือกตั้ง การแต่งตั้ง และการยกย่องเป็นที่ยอมรับของสมาชิกเพื่อให้เป็นหัวหน้าเนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มีอิทธิพล มีบทบาทเหนือกลุ่มซึ่งให้สมาชิกของกลุ่มรวมพลังเพื่อปฏิบัติการกิจต่าง ๆ สามารถที่จะจูงใจหรือชักนำผู้อื่นให้กระทำหรือดำเนินกิจการต่าง ๆ ของกลุ่มหรือของตนเองให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ให้สำเร็จได้

ความหมายของภาวะผู้นำ

ความเข้าใจเกี่ยวกับภาวะผู้นำสำหรับบุคคลโดยทั่วไปจะมองเห็นภาพของการกระทำและอำนาจของผู้นำในกระบวนการทางสังคม เช่น ผู้นำทางทหาร ผู้นำทางการเมือง หรือบุคลิกที่พิเศษของบุคคลที่ตนได้พบเห็น แต่ความเป็นจริงแล้ว ภาวะผู้นำไม่ใช่บุคคลจะมีลักษณะเช่นนี้เสมอไป ดังนั้น เพื่อความเข้าใจอันถูกต้อง ผู้เขียนจึงได้รวบรวมความหมายของภาวะผู้นำจากผู้รู้ทั้งหลายไว้ดังนี้

ภาวะผู้นำ คือ ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลหนึ่งที่จะจูงใจหรือใช้อิทธิพลต่อบุคคลอื่นไม่ว่าจะเป็นผู้ร่วมงานหรือผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยการโดยการใช้

^๖ นพพงษ์ บุญจิตราดุล, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๙๕.

^๗ ภิญโญ สารธ, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๖), หน้า ๒๕๙.

กระบวนการสื่อความหมายหรือติดต่อกันและกันให้ร่วมใจกันกับตนดำเนินการจนกระทั่งบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ การดำเนินจะเป็นไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้ ภาวะผู้นำครอบคลุมในมิติที่กว้างขวางและหลากหลายกว่าเรื่องความกล้าหาญและการตัดสินใจการเป็นผู้นำต้องมีความสามารถในการนำ ผลักดัน และสั่งการให้กิจกรรมทุกอย่างดำเนินไปตามเป้าหมายและครรลองที่ต้องการซึ่งต้องประกอบไปด้วยความกล้าหาญ ความสามารถในการโน้มน้าวใจ และจังหวะเวลาในการตัดสินใจ^๙

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต) กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำคือคุณสมบัติ เช่น สติ ปัญญา ความดีงาม ความรู้ ความสามารถของบุคคลที่ชักนำให้คนทั้งหลายมาประสานกันและพากันไปสู่จุดหมายที่ตั้งามพุทธองค์ตรัสไว้ในโคบาลสูตรโดยการเปรียบเทียบฝูงโคและโคจำฝูงเกี่ยวกับผู้นำและผู้ตามไว้ว่าเหมือนโคหัวหน้าฝูงว่ายน้ำไปสู่ฝั่งตรงกันข้าม หากโคหัวหน้าฝูงว่ายน้ำไปตรงเมื่อฝูงโคทั้งหลายก็ไปตรงตามกันและประสพกับความปลอดภัย หากโคหัวหน้าฝูงว่ายน้ำไปคดโคที่ติดตามย่อมจะดำเนินไปคดและประสพกับความลำบากฉันทใด ในหมู่มนุษย์ก็ฉันทนั้น บุคคลผู้ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นใหญ่หรือเป็นผู้นำหากมีคุณธรรมในการดำเนินชีวิตหรือในการปกครองแล้วผู้ตามย่อมจะเดินตามแบบของผู้นำด้วยดีและประสพกับความปลอดภัย หากว่าผู้นำหรือหัวหน้าไม่ประกอบด้วยคุณธรรมในการดำเนินชีวิตหรือในการปกครองแล้วผู้ตามย่อมจะดำเนินไปตามและประสพกับความลำบากฉันทนั้น^{๑๐}

จากการศึกษาพอสรุปได้ว่า ภาวะผู้นำ หมายถึง ศิลปะหรือความสามารถของบุคคลในการใช้ความรู้ ความสามารถ ใช้สติปัญญา หรืออำนาจอิทธิพลต่าง ๆ ของผู้นำจังหวะเวลาในการตัดสินใจ การจูงใจโน้มน้าวจิตใจผู้อื่นหรือชักนำผู้อื่นให้ร่วมปฏิบัติงานหรือร่วมทำกิจกรรมของกลุ่มให้บรรลุตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่ตั้งไว้

การเกิดภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำมีกำเนิดหรือที่มาจากหลายระดับตามแต่สถานการณ์ค่านิยมในแต่ละยุคสมัยเป็นตัวกำหนดหรือบ่งชี้ว่าจะสามารถนำพาสมาชิกหรือสังคมให้ประสบความสำเร็จได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้รวบรวมทัศนะของท่านผู้รู้ทั้งหลายไว้ดังต่อไปนี้

^๙ กิติ ตย์คานนท์, เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: เพลออักษร, ๒๕๕๓), หน้า ๒๒.

^๙ สมคิด จาตุศรีพิทักษ์, วิสัยทัศน์ขุนคลัง, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๕๔), หน้า ๗๗.

^{๑๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), ภาวะผู้นำ, พิมพ์ครั้งที่ ๗, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพ, ๒๕๕๖), หน้า ๓-๔.

พรนพ พุกกะพันธ์ กล่าวถึงกำเนิดภาวะของผู้นำไว้ ๔ ประการ คือ

- ๑) ผู้นำโดยกำเนิด
- ๒) ผู้นำที่มีความอัจฉริยะ
- ๓) ผู้นำที่เกิดขึ้นตามสายงาน
- ๔) ผู้นำตามสถานการณ์^{๑๑}

สุวิน สุขสมกิจ ได้กล่าวถึงกำเนิดภาวะผู้นำหรือผู้ปกครองในทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในอัครคัมภีร์โดยกล่าวถึงความเป็นอยู่ของสังคมมนุษย์ที่มาอยู่รวมกันเป็นสังคมที่สงบสุขไม่มีการแก่งแย่งเอาเปรียบซึ่งกันและกันเพราะมีความอุดมสมบูรณ์ แต่ต่อมามีการขัดแย้งเนื่องจากมีการกระทำความชั่วมีการลักขโมยของบุคคลในสังคม ในขั้นแรกจะเป็นการกล่าวตักเตือนกันเอง แต่เมื่อมีการประพฤติชั่วอีกจึงมีการลงโทษแก่ผู้กระทำ แต่ผู้จะลงโทษหรือกล่าวเตือนได้จะต้องเป็นหัวหน้าหรือผู้นำดังปรากฏข้อความว่า ครั้นนั้นเหล่ามนุษย์ทั้งหลายจึงประชุมกัน ครั้นแล้วต่างก็ปรับทุกข์กันว่า พ่อเอ๋ยการถือเอาสิ่งของของผู้อื่นไม่ได้ให้จักเกิดขึ้นเพราะความชั่วจากการกระทำเหล่าใด การกระทำเหล่านั้นจักเกิดขึ้นแก่พวกเรา อย่างกระนั้น เราจักสมมติให้มนุษย์ที่มีศีลธรรมผู้หนึ่งเป็นผู้ว่ากล่าวโดยธรรมให้เป็นผู้ตีเตือนลงโทษโดยชอบธรรม ให้เป็นผู้ที่จับไล่บุคคลผู้ที่ควรถูกจับไล่ ส่วนพวกเราก็จักแบ่งข้าวสาทิให้แก่ผู้นั้น ครั้นแล้วจึงแสวงหาบุคคลผู้ที่มีความรู้ความสามารถมีศีลธรรมและคุณธรรมให้เป็นผู้ว่ากล่าว ส่วนพวกตนก็แบ่งข้าวสาทิให้แก่ผู้นั้น^{๑๒}

จากข้อความที่ยกมาดังกล่าวนี้ ผู้นำจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมมีศีลธรรมจึงจะว่ากล่าวตักเตือนและลงโทษบุคคลอื่นได้ ถ้าหากว่าผู้ปกครองใช้อำนาจไม่เป็นธรรม ประชาชนไม่พอใจก็สามารถเรียกร้องอำนาจนั้นคืนมาได้ เพราะคำว่า ราชา แปลว่า ผู้ทำความสุขใจพอใจหรือความชอบธรรมแก่บุคคลอื่นมีข้อความในพระสูตรว่า ดูก่อนเสฏฐะและภราทวาชะ เพราะเหตุที่ผู้ที่เป็นหัวหน้าอันมหาชนสมมติดังนี้แล มหาชนสมมติจึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับแรก เพราะเหตุที่ผู้เป็นหัวหน้าเป็นผู้ใหญ่ยิ่งแห่งเขตทั้งหลายดังนี้แล อีกชื่อว่า กษัตริย์ จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับสอง เพราะเหตุที่ผู้เป็นหัวหน้ายังชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรมดังนี้แล อีกชื่อว่า ราชา จึงอุบัติขึ้นเป็นอันดับสามดังนี้แล ดูก่อนวาเสฏฐะและภราทวาชะ ด้วยประการดังนี้ การบังเกิดขึ้นของพวกกษัตริย์จึงมีขึ้นได้ เพราะอักษรเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นของดีเป็นของเก่าอย่างนี้แล เรื่องของสัตว์เหล่านั้นจะต่างกันหรือเหมือนกัน จะไม่ต่างกันหรือไม่เหมือนกัน ก็เพราะ

^{๑๑} พรนพ พุกกะพันธ์, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, (กรุงเทพมหานคร: จามจุรีโปรดักท์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๕.

^{๑๒} สุวิน สุขสมกิจ, “พุทธปรัชญาเกี่ยวกับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ: กรณีศึกษาแก่นันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดกาญจนบุรี”, วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓), หน้า ๗๗.

ธรรมเท่านั้น นอกจากธรรมหามีไม่ ดูก่อนวาเสฏฐะและภราทวาชะ ความจริง ธรรมเท่านั้น เป็นของประเสริฐสุดในที่ประชุมชนทั้งในปัจจุบันและในภายหน้า^{๑๐๑}

จากการศึกษากำเนิดผู้นำหรือภาวะผู้นำจากนักวิชาการทั้งหลายพอสรุปได้ว่า ผู้นำมีกำเนิดมาจาก ๒ จุดใหญ่ คือ ผู้นำโดยกำเนิด หมายถึง ผู้นำประเภทนี้ได้มาจากการสืบทอดจากบรรพบุรุษ เช่น การได้รับแต่งตั้งสืบทอดเป็นรัชทายาทหรือราชวงศ์ และผู้นำเกิดจากผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ ความกล้าหาญ หรือบุคคลนั้นมีคุณสมบัติต่าง ๆ ในความเป็นผู้นำในตัวของเขาเอง แต่ผู้นำจำเป็นจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม

ลักษณะของผู้นำ

นักสังคมวิทยามีทัศนะว่าลักษณะของผู้นำจะเป็นแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับสถานการณ์ของสังคมในแต่ละแห่งเป็นตัวกำหนด เพราะผู้นำคือบุคคลธรรมดาที่ได้รับการยอมรับจากมติของมหาชนจึงต้องปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ และนักจิตวิทยามีทัศนะว่าลักษณะของผู้นำขึ้นอยู่กับโครงสร้างของสังคม ความแตกต่างของลักษณะสังคมจะเป็นเครื่องกำหนดความแตกต่างลักษณะของผู้นำแต่ละประเภท ต่อไปจะได้ศึกษานานาทัศนะของนักวิชาการที่ได้กล่าวลักษณะของผู้นำไว้ ดังนี้

ลักษณะของผู้นำแบบต่าง ๆ นั้น หากมองในแง่ของการก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้นำจะพิจารณาได้จากศักยภาพของความเป็นผู้นำและการยอมรับของกลุ่มชนในเรื่องนี้ ออร์เวย์ ทิต (Teard) ได้แบ่งลักษณะของการก้าวเข้าสู่ความเป็นผู้นำไว้ ๓ ลักษณะ คือ

๑) ผู้นำโดยการสร้างตนเอง เป็นผู้นำที่ผลักดันตนเองขึ้นสู่ความเป็นผู้นำทั้งนี้โดยมีคุณสมบัติบุคลิกลักษณะเข้มแข็งและมีความสำนึกในตนเองอย่างมั่นคงและมีกำลังใจแน่วแน่ที่จะกระทำสิ่งที่เขาเห็นว่าสำคัญให้บรรลุผลสำเร็จ มักมีผู้คิดว่า ผู้นำลักษณะนี้ถูกกำหนดมาให้เป็นผู้นำและเป็นกลุ่มที่สร้างตนเองขึ้นมาจึงมีเจตนาแสดงอำนาจอย่างเต็มที่และไม่มีที่สิ้นสุด

๒) ผู้นำซึ่งเลือกโดยหมู่คณะ เป็นการคัดเลือกบุคคลในหมู่เดียวกันแล้วเสริมสร้างอิทธิพลของเขาในฐานะที่เป็นผู้นำขึ้น เพราะว่าในสังคมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย การเลือกผู้นำเป็นวิธีการที่มีผลในด้านการจูงใจผู้ที่ถูกนำเนื่องจากคนเหล่านั้นต่างก็มีความเชื่อว่าเขาสามารถไว้วางใจการดำเนินกิจกรรมทางการเมือง ผู้นำในแนวทางนี้จึงมีอยู่ในสภาวะที่มีช่องทางได้รับความสำเร็จมากที่สุดมีโอกาสดีที่สุดในการได้มาและดำรงไว้ซึ่งการปฏิบัติตามของผู้ตาม トラบใดที่ผู้นำยังปฏิบัติภารกิจใด ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และผลประโยชน์ของกลุ่มอย่างเข้มแข็งแล้ว แน่ใจว่าจะต้องได้รับ

^{๑๐๑} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๖๓-๖๕/๗๑-๗๓.

การเลือกให้เป็นผู้นำอยู่เสมอ ทั้งนี้ เพราะอำนาจของผู้นำในลักษณะนี้เป็นที่ยอมรับด้วยเหตุและผล เป็นพื้นฐานสำคัญ

๓) ผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้มีอำนาจ เป็นผู้นำที่ก้าวเข้าสู่ตำแหน่งโดยการแต่งตั้งของ คณะกรรมการอำนวยการหรือกรรมการบริหารหรือโดยหัวหน้าระดับเหนือขึ้นไป ในกรณีเช่นนี้กลุ่มนี้ มิได้เป็นผู้เลือกนำแต่ผู้นำจะเป็นผู้รวบรวมบุคคลเข้าเป็นกลุ่มโดยผู้นำจะต้องแสดงให้เห็นว่าในการรับใช้หมู่คณะนั้นเกิดความปรารถนาในสิ่งที่เป็นความปรารถนาขององค์กร^{๑๔}

ในการศึกษาเปรียบเทียบเกี่ยวกับลักษณะภาวะความเป็นผู้นำ เมอร์รีย์ จี. รอสส์ และชาร์เลสส์ อี. เฮนดรี Ross & Hendry ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำไว้ ๓ ประการ คือ

๑) ภาวะผู้นำเป็นคุณสมบัติที่มีอยู่ภายในของแต่ละบุคคล สมัยก่อนซึ่งมีความเชื่อถือกันว่า ความเป็นผู้นำมาจากพันธุกรรมหรือสิ่งติดตัวแต่กำเนิดซึ่งทำให้บุคคลกลายเป็นผู้นำนั้นเป็นคุณสมบัติ ที่มีอยู่ภายในตัวของแต่ละคน

๒) ภาวะผู้นำขึ้นอยู่กับกลุ่ม ลักษณะความเป็นผู้นำขึ้นกับโครงสร้างของกลุ่มมากกว่าแต่ละ บุคคล ความเป็นผู้นำในกลุ่มถูกกำหนดโดยผลรวมของทัศนคติความต้องการของกลุ่มซึ่งกลุ่มและผู้นำ จะแยกจากกันไม่ได้ ถ้าไม่มีกลุ่มก็ไม่มีผู้นำ หากกลุ่มขาดผู้นำกลุ่มนั้นก็ยากที่จะเจริญได้ การเป็นผู้นำ เป็นกระบวนการที่จำเป็นต้องทำหน้าที่ทั้งในการนำและการบริหาร

๓) ภาวะผู้นำขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สถานการณ์มีบทบาทต่อการกำหนดความเป็นผู้นำมาก สถานการณ์ที่กลุ่มกำลังเผชิญหน้าก่อให้เกิดผู้นำได้ ความเป็นผู้นำจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของกลุ่มหรือองค์กรนั้น ๆ^{๑๕}

นอกจากนี้ สมพงษ์ เกษมสิน ยังได้กล่าวถึงลักษณะของผู้นำโดยพิจารณาจากการบริหารงานโดย แบ่งออกเป็น ๔ แบบ ดังนี้

๑) ผู้นำแบบเจ้าระเบียบ (Regulative Leaders) ผู้นำแบบนี้มักจะถือระเบียบแบบแผน เป็นสำคัญไม่ชอบให้มีการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะคล้ายกับผู้นำแบบอัตโนมัติ การสั่งการมักใช้กฎหมาย ระเบียบเป็นเครื่องมือโดยยกเหตุผลในระเบียบมาใช้ในการปฏิบัติงานมากกว่า การติดต่อสื่อสารสั่งงาน มักเป็นไปในทิศทางเดียวกัน

๒) ผู้นำแบบขงการ (Directive Leaders) เป็นผู้นำที่ชอบใช้อำนาจในการปฏิบัติงานขาดหลัก มนุษย์สัมพันธ์ทำงานแบบสั่งการเพื่อแสดงถึงความมีอำนาจ

^{๑๔} Orway Tead, *The Art of Leadership*, 7th ed, (New York: McGraw Hill Book, 1936), p. 23-25.

^{๑๕} Murry G. Ross & Charless E. Hendry, *Reading in Social Psychology*, 3rd ed, (New York: Hendry Hall, 1958), p. 105-107.

๓) ผู้นำแบบจูงใจ (Persuasive Leaders) เป็นผู้นำที่ปฏิบัติงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชา ร่วมพิจารณาแสดงความคิดเห็นและเป็นการบรรเทาการต่อต้านไปด้วย การติดต่อสั่งงานเป็นสองทิศทาง

๔) ผู้นำแบบร่วมใจ (Participative Leaders) เป็นผู้นำที่ทำงานนิยมนการปรึกษาหารือและ เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้บังคับบัญชายึดหลักประนีประนอมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกันและกันในฐานะผู้ร่วมงานอาศัยศิลปะการจูงใจเมื่อประสงค์ให้ผู้ร่วมงานปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้ความร่วมมือร่วมใจในการแสดงความคิดเห็นและปฏิบัติงาน^{๑๖}

กล่าวโดยสรุปแล้ว การเป็นผู้นำจำแนกออกได้หลายประเภท แล้วแต่จะพิจารณาในด้านใด ผู้นำ แต่ละประเภทก็มีลักษณะแตกต่างกัน แต่ละจุดหมายของผู้นำไม่ว่าประเภทใดเหมือนกันคือการจูงใจ คนโดยใช้อิทธิพลให้กระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งหรือให้คนอื่นคล้อยตามแทนที่จะคล้อยตามบุคคลอื่น การเป็นผู้นำเป็นปัจจัยสำคัญในการรวมกลุ่มคนและจูงใจคนไปสู่เป้าหมาย ผู้นำจะทำให้ศักยภาพของ กลุ่มคนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันซึ่งจะก่อให้เกิดพลังอย่างใหญ่หลวง แต่ความสามารถในการนำคนของ ผู้นำมีไม่เท่าเทียมกัน ทั้งนี้อาจจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เวลา และสถานที่ รวมทั้งคุณสมบัติส่วนตัวและ วิธีการที่จะสร้างคนให้เป็นผู้นำ ไม่มีหลักวิชาที่แน่นอน ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของศิลปะซึ่งต้องฝึกฝนดังที่ กล่าวกันว่า ผู้นำคือศิลปินปฏิบัติงานด้วยความสลับซับซ้อนอุปกรณ์ของเขาคือประชาชน งานของผู้นำ คือการนำเอาความปรารถนาและพลังของมนุษย์เข้ามาสัมพันธ์กันอย่างมีระเบียบซึ่งเป็นงานอันเป็น ศิลปะชั้นสูง

บทบาทหน้าที่ของผู้นำ

บุคคลที่อยู่ในสังคมไม่ว่าจะเป็นระดับใดก็ตาม ย่อมมีบทบาทหน้าที่ที่ต้องกระทำหรือรับผิดชอบ ตามวุฒิภาวะ ความรู้ ความสามารถ ผู้นำเช่นเดียวกันเมื่อดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำของกลุ่มแล้วย่อมมี บทบาทหน้าที่ที่จะต้องรับผิดชอบตามฐานะ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้รวบรวมบทบาทหน้าที่ของผู้นำตามแนว ความคิดของท่านผู้รู้ทั้งหลาย ดังต่อไปนี้

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่า บทบาท คือ พฤติกรรมที่ปฏิบัติตามสถานภาพคือบทบาท บทบาท เป็นพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหวังให้บุคคลกระทำตามหน้าที่ เช่น เป็นครูต้องสอนนักเรียน เป็นตำรวจต้องพิทักษ์สันติราษฎร์ ทหารต้องเป็นรั้วของชาติ เป็นลูกต้องเชื่อฟังพ่อแม่ เป็นต้น^{๑๗} หน้าที่ ของผู้นำ จึงหมายถึง งานที่ผู้นำต้องรับผิดชอบตามที่องค์การกำหนดไว้มีลักษณะประเภทงานที่ผู้นำ

^{๑๖} สมพงษ์ เกษมสิน, การบริหาร, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๗), หน้า ๓๖๔-๓๖๕.

^{๑๗} ณรงค์ เส็งประชา, มนุษย์กับสังคม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้า, ๒๕๔๑), หน้า ๑๓๙.

จะต้องทำและจะต้องใช้ผู้อื่นคืองานที่ผู้นำจะต้องทำด้วยตนเอง งานประเภทนี้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำไม่ได้ เพราะขาดข้อมูล ขาดความรู้ ประสบการณ์ยังไม่ถึง ขาดการยอมรับ เป็นต้น งานที่ต้องใช้ผู้อื่นทำแทนเพราะถ้าผู้นำทำเองก็จะไม่สำเร็จตามเวลาที่กำหนดถือว่าเป็นการมอบหมายงาน แต่ยังคงต้องรับผิดชอบอยู่^{๑๘}

สมพงษ์ เกษมสิน กล่าวถึง หน้าที่ของผู้นำ ไว้ดังนี้

- ๑) เป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติงานที่อยู่ในความรับผิดชอบ
- ๒) เป็นผู้ช่วยเสริมสร้างให้ปริมาณและคุณภาพของงานได้รับผลสูงสุด
- ๓) เป็นผู้สอนแนะนำการทำงานให้ผู้ใต้บังคับบัญชา
- ๔) เป็นผู้ติดต่อประสานงานในองค์กร เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ
- ๕) เป็นผู้สั่งงานและควบคุมงาน^{๑๙}

จิรพรรณ กาจนะจิตรา กล่าวถึง หน้าที่ของผู้นำ ไว้ดังนี้

- ๑) เป็นผู้วางแผนในการดำเนินงาน
- ๒) เป็นผู้จัดการของกลุ่ม
- ๓) เป็นผู้กำหนดนโยบาย
- ๔) เป็นผู้เชี่ยวชาญ
- ๕) เป็นนักการศึกษา
- ๖) เป็นผู้ตัดสินใจ
- ๗) เป็นผู้เลือกวัตถุประสงค์ของกลุ่ม
- ๘) เป็นผู้สนับสนุนบุคคล หรือสมาชิกในกลุ่มให้บรรลุในการทำงาน
- ๙) เป็นผู้นิเทศงาน
- ๑๐) เป็นผู้ประเมินงาน^{๒๐}

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์ กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของผู้นำไว้ ๓ ประการ คือ

- ๑) เป็นผู้รักษาหรือประสานให้สมาชิกในกลุ่มอยู่ร่วมกัน หมายถึง ผู้นำจะต้องอยู่ใกล้ชิด มีความสัมพันธ์กับคนในกลุ่มและเป็นที่ยอมรับของคนในกลุ่มทำให้กลุ่มมีความสามัคคีกลมเกลียว
- ๒) เป็นผู้ปฏิบัติภารกิจของกลุ่มให้บรรลุวัตถุประสงค์ หมายถึง ผู้นำต้องมีความรับผิดชอบในกระบวนการทำงานด้วยความมั่นคง และเข้าใจได้ผู้นำจะต้องทำให้กลุ่มทำงานให้บรรลุตามเป้าหมาย

^{๑๘} กวี วงศ์พัฒน์, *ภาวะผู้นำ*, ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เสริมวิชาชีพปัญญา, ๒๕๓๖), หน้า ๓๑.

^{๑๙} สมพงษ์ เกษมสิน, *การบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖), หน้า ๒๑๑.

^{๒๐} จิรพรรณ กาจนะจิตรา, *การพัฒนาชุมชน*, (กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๑๓๓.

๓) เป็นผู้อำนวยการให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ในกลุ่ม หมายถึง เขาจะปฏิบัติงานในทางที่จะอำนวยความสะดวกให้เกิดการติดต่อสัมพันธ์ และปฏิบัติกันด้วยดีของสมาชิกในกลุ่ม การติดต่อสื่อสารที่ดีเป็นสิ่งสำคัญ และจำเป็นในการช่วยให้หน้าที่นี้บรรลุเป้าหมาย^{๒๐}

จากการศึกษาบทบาทหน้าที่ของผู้นำพอสรุปได้ว่า ผู้นำนั้น มีบทบาทในการวางแผนงาน การสั่งการ การตัดสินใจ การกำหนดนโยบาย การควบคุมดูแลงาน สนับสนุนให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างมีประสิทธิภาพตลอดจนรับผิดชอบต่อการทำงานต่าง ๆ และผลักดันงานต่าง ๆ ให้สำเร็จเป็นไปตามจุดหมายที่ตั้งไว้

หลักธรรมสำหรับผู้นำ

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงการพัฒนาผู้นำไว้ ทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางานซึ่งหลักธรรมที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานี้ ผู้นำสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับยุคปัจจุบันได้เป็นอย่างดีโดยใช้ควบคู่กับกฎหมายรัฐธรรมนูญและระเบียบข้อบังคับของแต่ละสังคมองค์กรหรือหน่วยงานนั้น ๆ เพื่อให้งานบริหารลุล่วงไปด้วยดีและมีประสิทธิภาพ มีดังนี้

๑. หลักธรรมสำหรับผู้นำในการพัฒนาตน

ฆราวาสธรรม ๔ ประกอบด้วย ซื่อสัตย์ ฝึกฝน อดทน และเสียสละ ดังนี้

๑) สัจจะ ความจริง ได้แก่ ดำรงมั่นในสัจจะ ซื่อตรง ซื่อสัตย์ จริงใจ พูดจริง ทำจริง จะทำอะไรก็ให้เป็นที่ยึดถือไว้วางใจได้

๒) ทมะ ฝึกตน ได้แก่ การบังคับควบคุมตนเองได้ การข่มใจ ฝึกนิสัย รู้จักปรับตัว รู้จักควบคุมจิตใจ ฝึกหัดตัดสินใจ แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงตนให้เจริญก้าวหน้าด้วยสติปัญญา

๓) ขันติ อดทน ได้แก่ ความอดทน มุ่งทำหน้าที่การงานด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ทนทาน ไม่หวั่นไหว มั่นใจในจุดหมาย ไม่ท้อถอย

๔) จาคะ เสียสละ ได้แก่ ความเสียสละ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อ ชอบช่วยเหลือเกื้อกูล บำเพ็ญประโยชน์ สละโลก ละทิฐิมานะได้ ร่วมงานกับคนอื่นได้ สละความสุขสบายและผลประโยชน์ส่วนตนได้ ใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความทุกข์ความคิดเห็นและความต้องการของผู้อื่น พร้อมทั้งจะร่วมมือ ช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่คับแคบเห็นแก่ตนหรือเอาแต่ใจตัว ในธรรมหมวดนี้ ทมะ ท่านมุ่งเอาด้านปัญญา ขันติ ท่านเน้นแจ้งวิริยะ^{๒๒}

^{๒๐} นพพงษ์ บุญจิตราดุล, **หลักการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔), หน้า ๙๖.

^{๒๒} คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, **พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง**, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๔-๑๑๕.

๒. หลักธรรมสำหรับผู้ดำเนินการพัฒนาคน

อคติ ๔ ประกอบด้วย ไม่เลือกที่รัก ไม่มักที่ชัง หลงจนหัวปักหัวปำ และกลัวไม่กล้าทำสิ่งที่ถูกต้อง ชอบธรรม ผู้นำหรือผู้ปกครองจะต้องละเว้นอคติทั้ง ๔ ให้ได้เพราะเป็นทางประพจน์ที่ผิดเป็นหายนธรรม ในสังคมอย่างยิ่ง ความประพจน์ผิดความไม่เที่ยงธรรมหรือความลำเอียงมี ๔ อย่าง ดังข้อความที่ปรากฏ ในพระไตรปิฎกสังคาลสูตรตอนหนึ่งว่า อริยสาวกไม่ทำบาปกรรมโดยเหตุ ๔ ประการ อะไรบ้าง คือ

- ๑) ย่อมถึงฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก ทำบาปกรรม
- ๒) ย่อมถึงโทษาคติ ลำเอียงเพราะชัง ทำบาปกรรม
- ๓) ย่อมถึงโมหาคติ ลำเอียงเพราะเขลา ทำบาปกรรม
- ๔) ย่อมถึงภยากติ ลำเอียงเพราะกลัว ทำบาปกรรม^{๒๓}

๓. หลักธรรมสำหรับผู้ดำเนินการพัฒนางาน

อิทธิบาท ๔ ประกอบด้วย รักงาน สู้งาน ใส่ใจงาน และปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยการเอาใจใส่ ดังนี้

- ๑) ฉันทะ ความพอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความพอใจด้วยใจรักในสิ่งนั้น ทำสิ่งนั้นด้วยความเต็มใจ ไม่เบื่อหน่ายในกิจที่ทำ เต็มใจ
- ๒) วิริยะ ความเพียรประกอบสิ่งนั้น คือ เมื่อทำสิ่งใดก็ทำด้วยความขยันหมั่นเพียรด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทน ไม่ทอดทิ้งกิจที่ทำนั้น แข็งใจ
- ๓) จิตตะ ความเอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ไม่วางธุระ คือ เมื่อทำสิ่งใดทำด้วยความรู้จักไตร่ตรอง ทำด้วยปัญญา รู้จักพิจารณาใคร่ครวญ ตรวหาสาเหตุด้วยความรอบคอบ เข้าถึง
- ๔) วิมังสา ความหมั่นตรึกตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น เมื่อทำสิ่งใดทำด้วยความรู้จักไตร่ตรอง รู้จักพิจารณาใคร่ครวญ รู้จักพินิจพิเคราะห์ ทดลอง ทดสอบ เข้าใจ^{๒๔}

ผู้นำไม่ว่าจะเป็นผู้นำครอบครัว ผู้นำชุมชน ผู้นำสังคม และผู้นำประเทศชาติจะต้องพัฒนาที่จิตใจ ให้มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นเบื้องต้นโดยการพัฒนาดนให้เป็นแบบอย่างที่ดี ได้แก่ ซื่อสัตย์ ฝึกฝน อดทน และเสียสละ จะต้องพัฒนาคนให้มีคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ ไม่เลือกที่รัก ไม่มักที่ชัง จนหัวปักหัวปำ เลยกัวไม่กล้าทำสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม และจะต้องพัฒนางานคือสังคมและประเทศชาติ ได้แก่ รักงาน สู้งาน ใส่ใจงาน และปฏิบัติหน้าที่การงานด้วยการเอาใจใส่ เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนของตน ประชาชน สังคมและประเทศชาติอย่างแท้จริง

^{๒๓} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๑๓๖/๑๓๙.

^{๒๔} พิพุทธ มลิวัลย์, แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙-๒๐.

สรุป

ผู้นำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการบริหารงานในองค์กร องค์กรจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวในการดำเนินงานนั้น ปัจจัยสำคัญที่สุดก็คือตัวผู้นำ ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการนำครอบครัว ชุมชน สังคม หรือประเทศชาติให้ไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองความร่มเย็นเป็นสุขอันเป็นเป้าหมายที่พึงประสงค์ของบุคคลและสังคมทั่วไป ในสังคมยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งในปัจจุบันความเจริญด้านวัตถุนิยมได้แพร่หลายทำให้สังคมไทยกลายเป็นสังคมวัตถุนิยม ต่างคนต่างมุ่งแต่จะแสวงหาประโยชน์ตามการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลก ผู้นำขาดซึ่งคุณธรรมจริยธรรมย่อมทำให้ผู้นำนั้นขาดความชอบธรรมในการทำหน้าที่ในองค์กรนั้นต่อไป ทั้งนี้เนื่องจากคุณธรรมจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญของบทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ทำให้ผู้นำสามารถได้รับการยอมรับความเชื่อถือตลอดจนการนับถือจากบุคคลต่าง ๆ ทั้งในองค์กรและสังคมทั่วไป เช่น ผู้นำบริหารงานอย่างไม่มีเอกภาพ ไม่มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ใช้อำนาจโดยมิชอบเพื่อแสวงหาผลประโยชน์แก่ตนและพวกพ้อง และยึดหลักประโยชน์นิยมเป็นใหญ่โดยไม่คำนึงถึงความอยู่รอดขององค์กรหรือคนในสังคมส่วนใหญ่ ดังนั้น ปัญหาการขาดคุณธรรมจริยธรรมของผู้นำย่อมทำให้ผู้นำไม่เป็นที่ยอมรับต่อบุคคลทั่วไปในองค์กรและในสังคม ดังนั้นหลักพุทธธรรมจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำมาแก้ปัญหาวิกฤตได้เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นหลักธรรมสำหรับการพัฒนาผู้นำทางการเมืองโดยเฉพาะ จากข้อความที่กล่าวมาแล้วข้างต้นได้กล่าวถึงพุทธศาสนากับการพัฒนาผู้นำทั้งการพัฒนาตน การพัฒนาคน และการพัฒนางาน การพัฒนาสังคมอย่างแท้จริงนั้นจะต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาตนเองเสียก่อนโดยการพัฒนาที่จิตใจ ผู้นำจำเป็นจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีด้วยการซื่อสัตย์ ฝึกฝน อดทน และเสียสละ นี้เรียกว่าการพัฒนาตน การพัฒนาคนคือการพัฒนาประชาชนให้มีคุณธรรมจริยธรรม ได้แก่ ไม่เลือกที่รัก ไม่มักที่ชัง จนหัวปักหัวปำ เลยก้าวไม่กล้าทำสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมโดยการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติแล้วให้ปฏิบัติตาม นี้เรียกว่าการพัฒนาคน การพัฒนางานคือการพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติ ด้วยการรักษาน สู้งาน ใส่ใจงาน และปฏิบัติหน้าที่การทำงานด้วยความเอาใจใส่ นี้เรียกว่าการพัฒนางาน เพราะผู้นำอยู่ในตำแหน่งที่มีอำนาจ มีหน้าที่ และสามารถกำหนดทิศทางของการพัฒนาได้ ดังคำที่กล่าวไว้ว่า ผู้นำคือศิลปิน ปฏิบัติงานด้วยความสลบซับซ้อน อุปกรณ์ของเขาคือประชาชน งานของผู้นำคือการนำเอาความปรารถนาและพลังของมนุษย์เข้ามาสัมพันธ์กันอย่างมีระเบียบซึ่งเป็นงานศิลปะชั้นสูง

บรรณานุกรม

กิติ ตย์คานนท์. เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพมหานคร : เพลออักษร, ๒๕๔๓.
 กวี วงศ์พัฒน์. ภาวะผู้นำ. ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์เสริมวิชาชีพบัญชี, ๒๕๓๖.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครอง.**

พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

_____. **การปกครองคณะสงฆ์ไทย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

จีรพรรณ กาจนะจิตรา. **การพัฒนาชุมชน.** กรุงเทพมหานคร: ชวนพิมพ์, ๒๕๒๘

ณรงค์ เส็งประชา. **มนุษย์กับสังคม.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โอ เอส พริ้นติ้งเฮ้า, ๒๕๔๑.

นพพงษ์ บุญจิตราดุลย์. **หลักการบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: บพิธการพิมพ์, ๒๕๓๔.

พิฑูร มลิวัลย์. **แบบเรียนวิชาธรรมและนักธรรมชั้นตรี.** กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๔๐

พรนพ พุกกะพันธ์. **ภาวะผู้นำและการจูงใจ.** กรุงเทพมหานคร: จามจรีโปรดักท์, ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **ภาวะผู้นำ.** พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.

เฟรด อี ฟิตเลอร์, มาร์ติน เอ็ม เซเมอร์ส และ ลินดา มาฮาร์. **ค้นหาความเป็นผู้นำ.** เรียบเรียงโดยชูชัย สมितिไกร. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, ๒๕๓๑.

ภิญโญ สาร. **หลักการบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๖.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

มนตรี พีรพลพิพัฒน์. “จริยธรรมกับภาวะผู้นำ: ศึกษาที่คณะนักวิชาการรัฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยแห่งประเทศไทยที่มีต่อผู้นำทางการเมือง”. **สารนิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์.** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๐.

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์. **วิสัยทัศน์ขุนคลัง.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: ผู้จัดการ, ๒๕๔๔.

สมพงษ์ เกษมสิน. **การบริหาร.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗.

_____. **การบริการ.** กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๖.

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์. **ภาวะผู้นำ: ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๐.

สุวิน สุขสมกิจ. “พุทธปรัชญากับการสร้างเสริมภาวะผู้นำ: กรณีศึกษากำนันผู้ใหญ่บ้านจังหวัดกาญจนบุรี”. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง.** บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

Murry G. Ross & Charless E. Hendry. **Reading in Social Psychology.** 3rd ed. New York: Hendry Hall, 1958.

Orway Tead. **The Art of Leadership.** 7th ed. New York: McGraw Hill Book, 1936.